

Onbegrepen maar niet afgeschreven

Speech Kapitein Harm Slomp

Welkom aanwezigen,

Kijk niet weg als het moeilijk wordt, schreef ik vorig jaar naar aanleiding van de problematiek van mensenhandel, dat wij als Leger des Heils toen in de Barometer bijeenkomst aan de orde stelde. Het gaat daar om pijnlijke, mensonwaardige situaties van naar schatting zo'n 5.000 mensen per jaar in Nederland.

De Barometer vandaag heeft als thema 'Onbegrepen maar niet afgeschreven.' De maatschappij verandert snel. Denk aan mondialisering, digitalisering en AI. Het brengt ons allen in een soort staat van verwarring. Wie had tot voor kort kunnen denken dat Amerika en Denemarken in oorlog kunnen raken over Groenland? Maar niet alleen geopolitiek. Breed in de samenleving wordt gebrek aan grip ervaren. Bij de mensen waar het vandaag over gaat, zien we dat dat proces versterkt. We leven allemaal in verwarrende tijden. Voor mensen met onbegrepen gedrag zijn deze tijden nog verwarrender.

De meeste mensen zijn in staat om op samenhangende en passende wijze te reageren op dingen die om hen heen gebeuren. Maar er zijn ook mensen die dat niet kunnen. Mensen die zo anders en – in onze ogen – onlogisch reageren, dat het volledig afwijkt van wat wij 'normaal' vinden. De werkelijkheid lijkt langs hen heen te gaan en hun verwarde gedrag bezorgt ons angst en een vervelend, onveilig gevoel.

In mijn Leger des Heils-carrière ben ik tweemaal bedreigd door een verwarde man met een bijl. De laatste keer moest ik heel hard rennen om aan de bijl te ontsnappen.

We begrijpen en tolereren dit gedrag niet en willen het liefst dat deze mensen zo snel mogelijk weer 'normaal gaan doen' of 'in bewaring' worden gesteld. Deze groep laat zien waar het schuurt en waar onze samenleving onder druk staat. Wegkijken is begrijpelijk, maar niet houdbaar.

Waar hebben we het vandaag over?

Bij verward gedrag gaat het om mensen die de grip op hun leven (dreigen te) verliezen, waardoor het risico aanwezig is dat zij zichzelf of anderen schade berokkenen. De redenen dat dit gebeurt, kunnen heel divers zijn. Het kan zijn dat iemand kampt met aandoeningen of beperkingen, zoals psychische problemen, licht verstandelijke beperking, niet aangeboren hersenbeschadiging (NAH) of verslaving. En vaak zien we mensen die een combinatie van deze kenmerken hebben.

Dat wij iemands gedragingen niet begrijpen, wil nog niet zeggen dat we meteen klaar moeten staan met ons oordeel. Onbegrepen gedrag van de ander is namelijk geen eigenschap, maar uw en mijn oordeel over hoe iemand zich gedraagt of denkt op een bepaald moment.

Mensen met onbegrepen gedrag brengen iets aan het licht dat we vaak liever niet onder ogen zien. Ze herinneren ons eraan dat ons zorgstelsel vooral goed werkt voor wie netjes in één categorie past. En precies dat doen mensen met onbegrepen gedrag niet.

Het gaat om mensen met een acute behoefte aan aandacht en zorg. Mensen met meervoudige problematiek, waar ons stelsel niet op is ingericht.

Het feit dat er ook risico is op schade aan henzelf of anderen, zorgt voor schrijnende en soms heel gevaarlijke situaties waar politie, handhaving, hulpverleners en publiek mee te maken krijgen.

De overlast voor de maatschappij is enorm. In bijna alle gemeenten zet onbegrepen gedrag structureel druk op de openbare orde en justitie. De politie registreert meer dan 150.000 E33-meldingen per jaar. Dat is gemiddeld elke drie minuten een nieuwe melding, en dat 24/7 en 365 dagen per jaar.

Ik weet van politie en handhaving dat hier een grote bron van werkbelasting en frustratie zit. Commissaris Martin Sitalsing (hier aanwezig) kan dat veel beter toelichten.

Zie de mens

Onbegrepen gedrag is geen menselijke eigenschap, maar een symptoom van aandoeningen, beperkingen en levensproblemen; een symptoom van iemand die niet gehoord of begrepen wordt.

We moeten dan ook de mens blijven zien. Iets wat we vanuit de missie van het Leger des Heils dagelijks proberen in te vullen. We zijn allemaal waardevolle en unieke schepselen van een God die ons allemaal individueel oneindig liefheeft.

Mensen met onbegrepen gedrag zijn mensen zoals u en ik, alleen heeft het leven hun tegenslagen opgeleverd. En zeker niet in de laatste plaats: het maakt veel uit waar je wieg heeft gestaan!

We mogen nooit vergeten dat we met geliefde mensen te maken hebben, wie ze ook zijn en wat ze ook hebben meegemaakt. En hen behandelen zoals we zelf ook behandeld willen worden.

Wat zien we in de praktijk?

Uit recent onderzoek van het Leger des Heils naar onbegrepen gedrag in de praktijk van de Leger des Heils hulpverlening zien we een aantal opvallende resultaten:

Ten eerste zien we dat het aantal personen met onbegrepen gedrag in alle vormen van opvang is toegenomen, en bij 36% sterk is toegenomen.

Daar komt bij dat de hulpvragen van deze doelgroep de afgelopen drie jaar overduidelijk (82%) complexer zijn geworden. De kloof tussen wat deze groep nodig heeft en wat wij op onze locaties kunnen bieden, is groter geworden.

Ook zien we dat er in alle opvangvormen geregeld mensen met onbegrepen gedrag worden opgevangen voor wie die locatie niet passend is; dit zien we vooral in de laagdrempelige maatschappelijke opvang.

Naast organisatorische belemmeringen, zoals gebrek aan capaciteit en beperkte doorstroommogelijkheden, is er sprake van inhoudelijke knelpunten, zoals een tekort aan kennis, expertise en methodieken om de doelgroep goed te begeleiden.

Onze hulpverleners geven aan dat mensen met onbegrepen gedrag zich maar moeilijk kunnen handhaven in een groepssetting – zoals we die zien bij beschermd wonen. Ze zijn meer gebaat bij kleinschalige woonvormen met een meer individuele benadering.

Ten slotte wordt ook extern een aantal tekortkomingen gesignaleerd, zoals het ontbreken van gespecialiseerde opvang- of zorgplekken en onvoldoende gerichte samenwerking met de GGZ en verslavingszorg. Er is sprake van een verkokerd zorglandschap, versnippering van verantwoordelijkheden en gebrek aan passende woon- en opvangplekken.

Dit is vaker geconcludeerd, onlangs door de Inspecties Gezondheidszorg en J&V. Maar feitelijk waarschuwde de Raad van State hier al voor in 2013, nu 13 jaar geleden.

Wat kenmerkt deze doelgroep en waar zijn ze bij gebaat?

Volgens ons onderzoek gaat het vaak om een combinatie van psychiatrische problematiek en verslaving, meermaals in combinatie met een licht verstandelijke beperking.

De hulpvragen van deze groep zijn in de afgelopen drie jaar complexer geworden. Daarmee is ook de kloof tussen de ondersteuningsbehoefte en het mogelijke hulpaanbod van de locatie groter geworden.

Het Leger des Heils wordt vaak gezien als laatste redmiddel in de samenleving. Dat klopt met wat onze medewerkers dagelijks zien: mensen die vastlopen door complexe en elkaar versterkende problemen.

Onze mensen geven aan dat er vaak geen alternatief is wanneer hun locatie niet passend blijkt. Als het bij Leger des Heils niet lukt, rest alleen de straat. Daar wordt het publieke domein niet veiliger door.

Het is tijd voor actie

Om dat tij te keren moeten samenleving, zorg en veiligheid gerichter samenwerken om mensen met onbegrepen gedrag perspectief te bieden, escalatie te voorkomen en het wederzijds begrip te vergroten.

Er is nu geen spoedeisende hulp voor mensen met onbegrepen gedrag. Het afbraakbeleid rond de ggz en sociaal domein, de afbouw van klinische GGZ-bedden en de bezuinigingen op bemoeizorg moeten stoppen. In plaats daarvan moet er dringend gebouwd worden aan herstel.

Ambulantisering helpt daar zeker bij, maar alleen als we ook bereid zijn te investeren in preventie en sociale inbedding in de buurt. Ik bedoel hier niet dat we de ggz aanwezigheid in de wijk moeten vergroten, maar juist extra mogelijkheden moeten creëren om de sociale basis te versterken met buurtinitiatieven. Zonder opbouwwerk in de wijk gaat het niet lukken.

De politie komt veelvuldig in aanraking met deze doelgroep (E33-meldingen). Zij kunnen optreden in situaties die uit de hand dreigen te lopen, maar de politie en handhaving zijn zelf ook handelingsverlegen omdat zij vaak niet de passende hulp en ondersteuning kunnen bieden die deze mensen zo nodig hebben.

Het Leger des Heils pleit daarom voor vijf concrete oplossingen:

In de eerste plaats: investeer in preventie en een sterke sociale basis, waarbij met name de inzet van bemoeizorg een belangrijke rol kan spelen (dit zien we in onze eigen OGGZ en wijkverpleging). Laagdrempelige toegang tot bijvoorbeeld buurthuizen is een essentiële bouwsteen om een sociaal netwerk te vinden en te behouden.

Als tweede: creëer passende woon-zorgplekken. Ik denk hier bijvoorbeeld even aan adempauzeplekken en woonzorgplekken voor mensen die niet zelfstandig in de wijk kunnen wonen. Het Leger des Heils kan en wil hier een actieve rol in spelen.

Ten derde: werk integraal. Er moet sprake zijn van een betere samenwerking tussen zorg, welzijn, veiligheid en bestuur. Een samenwerking die is gericht op het zien van deze mensen en het investeren in een thuis en een sociale basis voor de toekomst – denk bijvoorbeeld aan een gerichte en toegankelijke levenslooppaak, streettriage en een brede meldkamer. Dus domein overstijgend met daarbij de ruimte voor professionals om te doen wat nodig is.

Ten vierde: versterk bemoeizorg voor wie zelf geen hulp vraagt, want niet iedereen vraagt zelf om hulp. Bovendien voorkomt investeren in bemoeizorg duurdere trajecten en kans op escalaties.

Tenslotte, het vijfde punt. Het mag duidelijk zijn dat inflexibele financiering van regelingen per hokje een showstopper is. Er is juist domein overstijgende financiering nodig met betrekking tot zorg, welzijn, gezondheid en veiligheid.

Aan de politici onder ons: wat is het eerste dat ons gaat helpen? Wellicht een Taskforce Onbegrepen gedrag dat meteen aan de slag gaat, domein overstijgend.

De politieke stagnatie van de afgelopen jaren heeft problemen vergroot en deze mensen niet geholpen. Zonder extra wetgeving kan er al worden gewerkt naar een bestuurlijk akkoord, met partijen als VNG, politie, hulpverlening en andere relevante partijen.

Afsluiting

Als we bereid zijn om deze mensen ook echt als mensen te blijven zien, kan hun situatie daadwerkelijk gaan veranderen. Zij hebben een nieuwe stip op de horizon nodig, iets wat uitzicht geeft. Net als wij hebben ze hoop nodig. Mijn pleidooi is niet om systemen af te breken, die hebben we nodig, maar om er iets aan toe te voegen dat geen enkel protocol kan leveren: menselijkheid.

En wij allemaal kunnen daarbij helpen. Sterker nog: móeten daarbij helpen. Het Leger des Heils zal zich voor deze mensen blijven inzetten. Omdat het om mensen gaat.

Onbegrepen wellicht, maar niet afgeschreven. En geliefd!

• • • • •